
KAZALO

Predgovor	7
Pojasnilo pojmov	11
Uvod	17
Nemčija	35
Avstrija	51
Italija	69
Poljska	95
Češka	115
Madžarska	133
Slovenija	145
Sklep	169

POJASNILO POJMOV

Politična stranka je organizacija, ki združuje člane in simpatizerje na osnovi skupnih vrednot in političnih ciljev in se bori za pridobitev glasov na volivah na različnih ravneh, skladno z deležem glasov na parlamentarnih volitvah lahko vstopa v vlado oz. sodeluje pri izvajanju oblasti.

Volilni sistem je skupina zakonsko ali ustavno določenih pravil, ki določajo način izvolitve predstavnikov na volitvah v predstavniška telesa na različnih ravneh državne organiziranosti. Volilna pravila za volitve v nacionalni parlament oz. v njegov dom z največjim vplivom na zakonodajno odločanje, ki temeljijo na načelu proporcionalnosti, določajo volilni prag za vstop v parlament oz. posamezni dom. Medtem ko v večinskem sistemu zmaga stranka z relativno večino, je v dvokrožnem večinskem sistemu potreben drugi krog volitev, v karega se uvrstijo stranke z največjimi deleži glasov v prvem krogu.

Koalicija je strateška povezava več strank zaradi doseganja skupnih političnih ciljev, ki se uresničuje običajno s sklepanjem koalicijskega sporazuma (pogodbe) pred ali po volitvah in oblikovanjem vlade.

Vladna koalicija je skupina strank, ki so na volitvah v nacionalni parlament osvojile ustrezne deleže glasov, ki jim skupaj običajno zagotavljajo večino in na osnovi skupnega programa sodelujejo v vladi in oblikujejo ter uresničujejo skupne politike.

Manjšinska (vladna) koalicija je skupina strank, ki sodeluje v vladi, vendar ne dosega potrebne večine, a jo opozicija tolerira oz. jo ena od strank opozicije podpira.

Opozicija je posamezna stranka ali skupina strank, ki niso vključene v koalicijo, ker jih nosilna stranka koalicije ni povabila v koalicijo zaradi programskih razlik ali vanjo same niso hotele vstopiti zaradi programskih razlik ali drugih vzrokov (potreba po notranji konsolidaciji itd.). Njeno delovanje predpostavlja vključevanje interesov, ki jih koalicija spregleduje ali odriva, nadzor nad koalicijsko vlado in kritiko njenih politik ter postavljanje alternativnih predlogov.

Minimalna povezana večinska koalicija je skupina strank, ki se povežejo na osnovi sorodnih ali podobnih politični programov in dosežejo potrebno minimalno večinsko podporo v parlamentu za oblikovanje vlade (ne vsebuje nobene 'odvečne' članice).

Velika koalicija vsebuje dve največji stranki, od katerih vsaka predstavlja največjo stranko na eni strani političnega prostora in sta programsko povsem različni, obe pa imata običajno visoko nadpolovično večino.

Mešana koalicija je sestavljena iz strank, ki so programsko različne oz. so na različnih straneh političnega prostora vendar samo skupaj lahko dosežejo minimalno večino.

Manjšinska koalicija je sestavljena iz strank, ki v parlamentu nimajo večine; njeno koalicijsko vlado lahko podpirajo stranke opozicije ali posamezna stranka, ki je izstopila iz koalicije, ker same nočejo tvegati z vstopom v vlado ali ker niso gotove o svojem uspehu na morebitnih predčasnih volitvah.

Koalicijska pogajanja so dogovarjanje med strankami možne koalicije glede njihove pripravljenosti stopiti v koalicijo, ki jih običajno vodi stranka, ki je na volitvah dobila največji delež glasov oz. je njen vodja dobil mandat za sestavo vlade.

Koalicijska pogodba (sporazum) je med strankami zavezujoč dokument, ki določa delitev resorjev med članice koalicije in 'notranja' pravila obnašanja strank. Določa skupni program delovanja in prioritete pri oblikovanju in uresničevanju politik na nacionalni ravni in v odnosu do nadnacionalnih organizacij (EU itd.) ter način vodenja oz. mežiranja koalicije. Lahko določa tudi glasovalno disciplino članov poslanskih skupin koalicijskih strank v parlamentu in opredeljuje kaj se smatra za delovanje v nasprotju s cilji koalicijske vlade oz. način izstopa posameznih strank.

'Institucionalna' pravila so pravila, ki jih določa politični oz. ustavni sistem za izvedbo volitev, konstituiranje parlamenta in sestavo vlade in vključujejo pristojnosti predsednika države pri izbiri mandatarja, rok za oblikovanje predloga vlade oz. ministrov, potrebne večine za njeno izvolitev, ponovitev izbire mandatarja, razpustitev parlamenta in nove volitve. Med ta pravila sodijo tudi pravila, ki omogočajo stabilnost koalicijske vlade (konstruktivna nezaupnica oz. zaupnica) ali določajo ugotavljanje podpore vladi (zaupnica).

Demokracija je moralni in politični koncept, ki izhaja iz predpostavke, da imajo ljudje enake pravice in možnosti udeleževati se javnega življenja ne glede na njihov osebni ali družbeni položaj, etnično ali jezikovno pripadnost ali kakršnakoli politična, verska in druga prepričanja. Državne odločitve in politike se morajo sprejemati v skladu z voljo večine državljanov, dogovarjanje in odločanje o skupnih zadevah pa mora biti podvrženo nadzoru vseh članov skupnosti. Demokracija je kompleksna kategorija, lahko ločimo med neposredno in posredno demokracijo. Podrobnejše definicije demokracije upošteva določene minimalne in maksimalne pogoje demokracije.

Parlamentarizem je skupno ime za različne oblike moderne demokratične vladavine, ki izhaja iz predpostavke, da se skupni interes oblikuje na osnovi posameznih in posebnih interesov. Omogoča, da se vsi interesi predstavijo v urejenem in preglednem okolju, v katerem so razmerja moči jasno določena in se lahko odvija racionalna razprava. Hkrati temelji na ideji o političnem predstavištvu, to je na predpostavki, da izvoljeni poslanci predstavljajo ljudstvo, ki je osnovni nosilec suverenosti. V sistemu delitve oblasti je

parlament nosilec najpomembnejše, to je zakonodajne oblasti, medtem ko vlada, čeprav je izvoljena v parlamentu, predstavlja samostojno izvršno oblast. Od obeh je ločeno sodstvo. Čeprav se v sodobnih parlamentarnih demokracijah uporablja večinsko načelo, je posebej zagotovljeno tudi varstvo manjšine. Vprašanje parlamentarizma ne moremo v celoti dojeti, če ne upoštevamo njegove zgodovinske razsežnosti, pa tudi politične in kulturne tradicije posameznih družb.

Parlamentarizacija je proces uveljavljanja temeljnih načel in institucionalnih oblik parlamentarizma, ki je zajel najprej države zahodne Evrope v drugi polovici 19. stoletja. Ko je bilo konec prve svetovne vojne videti, da so ta načela in prakse v vseh razvitejših državah splošno sprejeta, so se pojavila različna proti-parlamentarna gibanja in totalitarne ideologije, katerih uspeh je bil v nekaterih državah povezan z neučinkovitostjo parlamentarne ureditve pri usklajevanju različnih interesov in razreševanju gospodarskih in socialnih vprašanj. Vzpostavljene so bile različne enostrankarske diktature, od katerih so nekatere propadle ob koncu 2. svetovne vojne, nekatere pa šele v 70. letih oz. konec 80. let. V teh državah je prišlo do demokratizacije in obnove političnih in drugih pravic ter re-parlamentarizacije.

Demokratski deficit je pomanjkanje demokratične legitimacije dejavnikov, ki sodelujejo pri odločitvah na posameznih ravneh, oz. njihove neposredne odgovornosti volivcem kakor tudi njihovega dejanskega vpliva. V procesih odločanja nad nacionalno ravni, zlasti v EU, se pojavlja demokratski primanjkljaj kot pomanjkanje vloge in vpliva Evropskega parlamenta in nacionalnih parlamentov. Predvsem gre za nezmožnost nadzora nacionalnih parlamentov nad vladami v zadevah, ki so prenesene v odločanje na raven EU.

UVOD
OBLIKOVANJE KOALICIJ IN KOALICIJSKIH VLAD

1. Teorija oblikovanja strankarskih koalicij

Za razumevanje sodobne demokracije ni dovolj le poznavanje vloge parlamentov kot nosilcev zakonodajne oblasti in njihovega formalnega razmerja do izvršne oblasti, kar je bilo značilno za klasični institucionalni pristop, ki je izhajal iz konflikta med zakonodajno in izvršno oblastjo. Prav tako ni dovolj poznavanje obnašanja političnih strank na volitvah, ampak je še pomembnejše njihovo obnašanje pri oblikovanju vlad in njihovem vodenju. Stranke namreč delujejo na več ravneh – niso le oblikovalke politične volje in zastopnice pomembnejših družbenih interesov, ampak tudi omogočajo učinkovito delovanje in odgovornost institucij političnega sistema volivcem. Politični sistemi, ki temeljijo na načelu delitve oblasti, se sicer razlikujejo. V predsedniškem sistemu je izvršna oblast povsem ločena, v parlamentarnem pa prihaja do 'fuzije' parlamentarne in izvršne oblasti, saj večina v parlamentu postavlja vlado, ki mora imeti ves čas zadostno podporo. Uspeh na volitvah v nacionalni parlament v državah, ki uporabljajo bolj ali manj proporcionalne volilne sisteme, strankam pod določenimi pogoji omogoča vstop v vlado, kar pomeni, da lahko svoje posebne interese prevajajo v konkretne politike in jih uresničujejo v praksi. Zato se morajo v razmerah, ko nobena stranka ne dobi absolutne večine, povezati z drugimi strankami v delujoče koalicije. V tem pomenu volitve ne določajo, kdo bo vladal, ampak je to določeno šele potem, ko se oblikuje zadostna večina iz strank, ki sklenejo koalicijsko pogodbo. Brez solidnega poznavanja oblikovanja koalicij oz. vstopanja strank v vladne koalicije in sodelovanja koalicijskih partnerjev v teh vladah ne moremo dobro razumeti delovanja izvršne oblasti niti celote političnih procesov, še manj pa prepričljivo zagovarjati prednosti demokratičnega parlamentarnega sistema (Budge in Keman, 1990: 1).

Področje strankarskega povezovanja z namenom oblikovanja vlad je bilo v preteklosti slabo proučevano. Šele v drugi polovici 20. stoletja se pojavijo dela, ki posebej obravnavajo povezovanje strank v koalicije in dokazujejo, da večstrankarske koalicije niso nujno nestabilne in neučinkovite, ter skušajo oblikovati teorijo oblikovanja koalicij. Formalna koalicijska teorija je postala eno od najbolj razvijajočih se področij znotraj politične znanosti (Bogdanor, 1983: 13). Primanjkljaj na področju oblikovanja koalicij in koalicijskih vlad je v 60. letih najprej skušala odpraviti teorija, ki je izhajala iz racionalnega modela odločanja oz. iz teorije iger. Temeljila je na predpostavki, da imajo stranke kot posebne interesne organizacije za končni cilj osvojitve izvršne oblasti oz. pridobitev čim večjega števila ministrskih položajev, prek katerih bi lahko oblikovale in uresničevale svoje posebne politike. Takšno obnašanje je racionalno, saj politično racionalni posamezniki ali njihove organizacije raje pridobivajo ugled in moč, kot ju izgubljajo, ne glede na svoje

prispevke ali zasluge. Za doseg tega cilja pa se morajo stranke zelo pogosto povezati z drugimi strankami v koalicije, ki dosegajo potrebno večino oz. imajo na voljo zadostno podporo v parlamentu. Prvi avtorji so zasnovali teorijo na predpostavki, da je v koalicijski igri med 'n' akterji rezultat konstanten (Neumann in Morgenstern, 1953: 27). V razmerah, ko je število ministrskih mest vnaprej določeno, se torej koristi ne povečujejo, če se povečuje število članov koalicije. Prevelika porazdelitev teh mest pomeni izgubo za druge stranke, ki pridejo v poštev za sestavo koalicije. Take koalicije se oblikujejo ob predpostavki, da imajo vse stranke enake možnosti vstopiti v koalicijo in da ni zunanjih dejavnikov, ki bi vplivali na strategije strank.

Na temelju te teorije iger je bil zasnovan model '**minimalnih večinskih koalicij**' (minimal winning coalition), ki vsebuje katere koli stranke, vendar samo toliko strank, kolikor je potrebno za doseg večine. To teorijo je izpopolnilo še nekaj raziskovalcev, med njimi W. Riker, ki je l. 1962 zapisal, da se bodo politične stranke ob predpostavki, da imajo popolne informacije, povezale v koalicijo, ki ne bo širša od tiste, ki jim zagotavlja večino. V skladu z načelom racionalnosti bo nosilna stranka koalicije raje vzela v koalicijo manjšo stranko, s katero bo še lahko dosegla večino (W. Riker, 1962: 17). Zato je v okviru tega modela najverjetnejša '**koalicija najmanjšega obsega**' (minimal range winning coalition).

Teorija 'minimalne večinske koalicije', ki upošteva zgolj relativno moč parlamentarnih strank, izraženo v številu mandatov, reducira stranke na zgolj eno dimenzijo ter zanemara njihove idejne (ideološke) in programske posebnosti in pozicije strank v političnem prostoru. Pridobivanje položajev v vladi (office seeking) se je kot osnovni motiv povezovanja izkazalo kot preveč poenostavljeno. Drugi raziskovalci so kmalu ugotavljali, da na povezovanje strank odločilno vplivajo nekatere zgodovinske, politične, kulturne in druge okoliščine, zato imajo nekatere povezave prednost pred drugimi iz vsebinskih razlogov. De Swaan je postavil tezo o politični distanci, po kateri naj bi politični akterji težili, da se vključijo v koalicijo, v kateri bi bile njim bližnje stranke oz. stranke s podobnimi političnimi preferencami (De Swaan, 1973: 11). Teorija o minimalni večinski koaliciji oz. koaliciji najmanjšega obsega je bila tako usklajena in dopolnjena s predpostavko o idejni bližini oz. programski povezanosti strank, ki se pozicionirajo na lestvici levo-desno (lestvica predstavlja 'osiščno' delitev oz. univerzalno politično kategorijo, ki je nastala pred nastopom socializma). Poleg pridobivanja ministrskih mest se kot pomemben motivacijski dejavnik pojavlja oblikovanje politik (policy seeking).

Težnja po oblikovanju ideološko komplementarnih oz. povezanih koalicij, ki bi zagotavljale oblikovanje skupnih politik oz. skupne politike, oblikovane na podlagi skupnih idejnih in vrednostnih izhodišč, zmanjšale možnosti trenj in nesporazumov ter omogočale stabilnost vladanja do konca mandatnega obdobja, je vodila do oblikovanja posebnega modela **minimalnih povezanih večinskih koalicij** (minimal connected winning coalitions), v katerem sta bili ideološka bližina in podobnost programskih izhodišč najpomembnejše vezivo. Takšne koalicije lahko vključujejo tudi manjšo stranko, ki je programsko lahko različna, a se z drugimi strankami ujema glede reševanja nekih konkretnih vprašanj ali politike. Ta model se je izkazal za primernejšega pri proučevanju

oblikovanja koalicij v Evropi, kjer so strankarski sistemi utemeljeni na ideološki podlagi. Ideološke razlike med strankami imajo v vseh nacionalnih kontekstih velik pomen (Lipset in Rokkan, 1967: 7–69; Lane in Ersson, 1987: 27) in ga ohranjajo tudi po zadnjem valu politične modernizacije v Evropi (Kitschelt et al., 1999: 282). V okviru tega modela se pojavlja tudi model **koalicije mogoče (uresničljive) politike**, ki predpostavlja, da se bodo v nekaterih okoliščinah povezale predvsem stranke, ki se zavzemajo za neko določeno politiko, ki so sicer programsko bolj ali manj sorodne. Zato so lahko po obsegu tudi širše od minimalne povezane koalicije.

T. i. minimalno povezane večinske koalicije, znotraj katerih so ministrska mesta razdeljena glede na relativno moč strank oz. deleže sedežev v parlamentu, so v običajnih razmerah v parlamentarnih demokracijah najverjetneje povezave in hkrati zagotovilo, da bodo koalicijske vlade dovolj stabilne. Omogočajo, da se bodo politike na posameznih področjih v okviru skupnih ciljev koalicijskih partnerjev dejansko konsistentno oblikovale in uresničevale. Od tega modela je sicer možno odstopanje v primeru, če nosilna stranka koalicije oz. mandatar ne more sestaviti vlade samo iz idejno sorodnih strank, ker skupaj ne dosegajo zadostne ali zanesljive večine (na primer ob razdelitvi parlamenta na polovici). V tem primeru skuša mandatar oz. nosilna stranka oblikovanja koalicije pritegniti v koalicijo dodatno stranko, ki je po svoji idejni zasnovi in programsko lahko drugačna, vendar je pripravljena stopiti v koalicijo zaradi zaščite posebnega interesa, ki ga zastopa (primer takih dodatnih strank so t. i. zelene ali generacijske stranke). Takšne koalicije so lahko tudi širše (oversized coalition), saj jih mandatar zaradi povečanja njihove stabilnosti poskuša okrepiti z dodatnimi člani.

Od modela minimalnih večinskih povezanih koalicij pa se razlikujejo drugi modeli oblikovanja koalicij, kakršen je na primer model nepovezanih oz. **‘mešanih koalicij’**, sestavljenih iz več strank, ki so po svojih programih različne. Nosilna stranka take koalicije je običajno najbližja politični sredini in si prizadeva, da bi koalicijo oblikovala iz strank, ki niso daleč od te sredine, in jo tako tudi idejno uravnotežila. Za vstop v take koalicije se lahko odločijo stranke desne ali leve sredine predvsem iz pragmatičnih razlogov povečevanja moči in prepoznavnosti, manj pa zaradi oblikovanja konsistentnih skupnih politik (Zajc, 2004: 140). Poseben primer mešane koalicije je **velika koalicija dveh največjih strank**, ki lahko dosega ali presega dvotretjinsko večino, od katerih je ena z levega dela političnega prostora, druga pa z desnega. Take koalicije se oblikujejo v posebnih okoliščinah prehoda iz nekega nedemokratskega ali protirazvojnega sistema v demokratični z vsemi učinki tržnih zakonitosti. Lahko pa se oblikujejo zaradi učinkov globalizacije, ki postavlja zahteve po radikalni spremembi socialnih funkcij države. Izjema je **velika koalicija večine ali vseh strank**, oblikovane v primeru ogroženosti demokracije ali zunanje (vojaške) ogroženosti. Stranke, ki se združujejo v velike koalicije ne glede na svojo ideološko podlago, presežejo svoje posebne interese in se združijo v koalicijo na osnovi skupnega interesa. Velike koalicije, sestavljene iz večine strank ali vseh, praviloma nimajo nasproti sebi opozicije.

Od večinskih koalicij pa se dokaj razlikujejo **manjšinske koalicije**, ki sicer ustrezajo vsem drugim zahtevam, razen zahtevi po dejanski večini. Odstopajo od uveljavljene

prakse, da sta izvršna oblast in zakonodajna koalicija identični. Takšne strankarske koalicije se običajno pojavljajo v razmerah nestabilnih in konfliktnih političnih sistemov, kjer so politične stranke preveč različne in se niso pripravljene pogajati z drugimi o oblikovanju skupne koalicije, ki bi bila sposobna pozitivnega delovanja in sprejemajo manjšinsko 'skrbniško' vlado drugih strank. Oblikovanje manjšinskih koalicij je lahko posledica racionalnega obnašanja strankarskih voditeljev v primerih ko je prevzemanje vladnih funkcij zaradi določenih razmer tvegano, ko v pogajanjih o oblikovanju koalicije niso bili uspešni oz. jim primanjkuje informacij. Stranke, ki pripadajo opozicijski večini lahko sicer dosegajo svoje cilje tako, da postavljajo posamezne zahteve vladi ali pa z aktivnostjo v parlamentu. Stranke, ki niso v vladi oz. so v opoziciji niso vedno pripravljene rušiti vlado za vsako ceno, ampak lahko manjšinsko vlado podpirajo v primerih zaupnice, posameznih zakonov itd. (Stroem, 1990: 69).

2. Notranja in zunanja oz. ,institucionalna' pravila oblikovanja koalicij

Teorije koalicij so obravnavale stranke in njihovo povezovanje v večinske koalicije pretežno z vidika njihove relativne moči oz. deleža volilnih glasov in števila mandatov. V manjši meri pa so upoštevale formalna in neformalna pravila, ki določajo oblikovanje koalicijskih vlad in druge institucionalne značilnosti, med katerimi so tudi posebni postopki sestavljanja in postavljanja vlade v parlamentu, posebna pravila glede izbire mandatarja in časovne omejitve posameznih opravil, posebne večine za potrjevanje vlade, morebitno sodelovanje drugega doma pri postavljanju vlade itd. Čeprav lahko stranke formalna ustavna in druga proceduralna pravila do neke mere tudi spreminjajo in prilagajajo svojim potrebam (Igličar, 2004: 63), je bolj ali manj gotovo, da je oblikovanje koalicijske vlade v konkretnih primerih izpostavljeno razmeroma stabilnim pravilom in načinom ravnanja, ki jih mora nosilna stranka koalicije skupaj z drugimi članicami upoštevati tudi v času trajanja mandata. (Müller in Strøm, 2000: 12). Ločimo torej lahko ,notranja' pravila, ki si jih postavljajo same stranke za čas obstoja koalicije, in ,zunanja' oz. institucionalna pravila, ki se jim morajo prilagoditi. Pravila oblikovanja koalicij na nacionalni ravni se seveda razlikujejo od pravil sestavljanja koalicij na lokalni ravni (Brezovšek et al., 2008: 149).

- a. Obnašanje parlamentarnih strank je strateško, posebej tudi pri povezovanju z drugimi strankami, ko skušajo predvideti obnašanje drugih strani in zagotoviti stabilnost zavezništev, ki naj bi prinašala največ koristi za nosilno stranko koalicije in tudi vse druge partnerske stranke. Možnosti strateških zavezništev pri oblikovanju politik se preverjajo v številnih stikih strankarskih vodstev kot tudi v praktičnem sodelovanju pri zagotavljanju podpore posameznim predlogom v parlamentu, predvsem pa v konkretnih pogajanjih. Pri oblikovanju predvolilnih koalicij gre predvsem za zavezništva, ki vključujejo skupen nastop na volitvah, na katerih skušajo stranke istih vrednostnih izhodišč premagati druge in prevzeti oblast. Rezultat pogajalskega procesa, v katerem poteka dogovarjanje strank o strateškem sodelovanju, je ,**notranji' medstrankarski**

sporazum o oblikovanju koalicijske vlade in sodelovanju v njej ali sporazum, ki ga sklepa zgolj nosilna stranka koalicije z drugimi strankami. Ta za določeno obdobje (mandat) opredeljuje skupne cilje in cilje na posameznih področjih oblikovanja politik ter razmerja in odnose v koalicijski vladi. Hkrati določa minimalne standarde obnašanja koalicijskih partnerjev ter način njenega vodenja (menežiranja), vključno z razpustom ali razpadom koalicije oz. koalicijske vlade. Do izjem pri sklepanju koalicijskih pogodb je prihajalo le v nekaterih državah (Italija), sicer koalicijske pogodbe nimajo le t. i. začasne (tehnične) vlade, katerih naloga je opravljati vladne posle do volitev. V koalicijskih sporazumih oz. pogodbah stranke:

- opredelijo skupne politike na posameznih področjih oz. skupno vladno politiko in njene cilje, v novejšem času (v državah članicah EU) tudi politiko do EU,
- se dogovorijo o razdelitvi ministrskih mest (ministrska mesta se načeloma razdelijo po načelu proporcionalnosti glede na delež mandatov, vendar lahko manjše stranke dobijo pomembnejša mesta; od načela proporcionalnosti prihaja do odstopanj v primeru posebnih institucionalnih pravil – primer Švice in Belgije);
- opredelijo postopek usklajevanja in način vodenja koalicije, vključno s pooblastili vodje koalicijske vlade. Vloga mandatarja oz. premiera je sicer določena že v ustavi in zakonih (zakon o vladi) ter v poslovniku parlamenta, prav tako njegova odgovornost za delovanje vlade. Ministri imajo posebna diskrecijska pooblastila za vodenje in uresničevanje politik na svojih področjih.

Koalicijska pogodba (sporazum) vsebuje več vrst pravil, ki jih lahko pojmujejo tudi kot funkcije. Prva skupina pravil opredeljuje način koordinacije, ki določa obveznost voditeljev koalicijskih strank in ministrov, da usklajujejo politike na posameznih področjih s skupnimi cilji in z drugimi koalicijskimi partnerji ter da dogovorno sprejemajo odločitve tudi o reševanju pomembnih aktualnih vprašanj. Zato se bodo podvrgli določeni disciplini, ki se razlikuje v odvisnosti od pomembnosti področij in vprašanj. Obstajajo štiri stopnje discipline – popolna v primeru posebej pomembnih zadev za obstoj in politiko koalicije, visoka z dogovorjenimi izjemami, srednja z možnim odstopanjem po dogovoru in nizka (brez obveznosti). Koalicijske pogodbe v nekaterih državah določajo visoko stopnjo discipline (v Nemčiji in Avstriji). Priča kuje se, da bodo poslanci koalicijskih strank praviloma zagovarjali skupne predloge vlade ali vsaj, da jim ne bodo nasprotovali. O drugačnem ravnanju teh poslancev se je mogoče dogovoriti, ravnanje v nasprotju z dogovori ali postopki usklajevanja pa se lahko šteje za resno kršitev koalicijske pogodbe. Druga skupina pravil se nanaša na oblikovanje zakonodajnega programa vlade, ki konkretizira cilje vladnih politik (priprava zakonov in celih ‚zakonodajnih paketov‘) in razvrščanje prioritet na dnevnem redu parlamenta (Laver in Shepsle, 1996: 17). Tretja skupina pravil zagotavlja informacije in komunikacijo med koalicijskimi partnerji. Zaradi boljšega informiranja in vplivanja na strateško vodenje vladne politike se sklicujejo sestanki vodstev vladnih strank in ministrov. Posebej je določen tudi način komunikacije vlade s parlamentarnimi skupinami, ki jo podpirajo. Predvideni so posebni usklajevalni sestanki

(koordinacija) vodij poslanskih skupin in pooblaščenih predstavnikov vlade, kjer se odloča o prioritetah pri uvrščanju zadev na dnevne rede parlamenta. Četrta skupina pravil koalicijske pogodbe zagotavlja obvladovanje možnih konfliktov med članicami koalicije in omogoča njihovo reševanje s pogajanjem (na formalne in neformalne načine) ali z odlaganjem (pri tem ima odločilno vlogo vodja koalicije oz. premier). Če ta pravila niso določena, se konflikti lahko rešujejo le s pogajanjem strankarskih voditeljev. Celota teh pravil, ki sicer niso zavezujoča v pravnem smislu, ampak pomenijo političen dogovor, zagotavlja razmeroma uspešno delovanje koalicijske vlade, pod pogojem, da so izpolnjeni tudi vsi drugi pogoji, to je spoštovanje formalnih institucionalnih pravil.

- b. Povezovanje strank v delujoče koalicije na nacionalni ravni in njihovo uspešno delovanje je v dokajšnji meri odvisno od **pravil institucionalnega okolja**, to je od formalnih pravil, ki so v različnih državah različna. Ta ‚zunanja‘ pravila, ki jih koalicijski partnerji ne morejo spremeniti ali nanje vplivati, so določena v ustavah ali posebnih zakonih, pa tudi odvisna od oblikovanosti političnih institucij (eno- ali dvodomni parlamenti) in njihovih postopkov odločanja. Oblikovanje koalicijskih vlad je v prvi vrsti odvisno od pravil, ki določajo način pretvorbe volilnih glasov v mandate in od relativnega deleža poslanskih sedežev, ki skladno s temi pravili pripadejo posamezni stranki. Proporcionalni ali mešani volilni sistemi praviloma dopuščajo vstop v parlament več strankam, ne glede na njihovo velikost, oblikovanje koalicij pa se običajno začne po opravljenih volitvah, ko so rezultati dokončno znani. V državah s čisto proporcionalnim volilnim sistemom že majhne razlike v višini praga lahko pomembno odpirajo ali zapirajo vstop v parlament. Vstop najmanjše stranke, ki še lahko prestopi volilni prag, lahko spremeni možnosti oblikovanja določne koalicije. Poseben primer so države, kjer se del poslancev voli po proporcionalnem, del pa po večinskem sistemu (Madžarska). Proporcionalni ali mešani volilni sistem sicer postopno vplivata na zmanjševanje strank. V drugo skupino pravil, ki vplivajo na oblikovanje strankarskih koalicij, sodijo pravila oblikovanja vlade, ki določajo postopke podeljevanja mandata za sestavo vlade in posamezne korake pri oblikovanju vlade. V teh postopkih ima lahko nosilna stranka koalicije oz. mandatar, ki skuša vključiti v koalicijo programsko sorodne stranke, s katerimi bi imel zagotovljeno večino, skupaj s predsednikom države na oblikovanje vlade večji vpliv, ali pa ima večji vpliv parlament s tem, da najprej izvoli mandatarja (Nemčija, Slovenija). Pri postavljanju koalicijske vlade ima lahko določen vpliv tudi drugi dom, če mora vlada tudi v njem dobiti zaupnico (Italija). Tretja skupina pravil se nanaša na formalno proceduro oz. roke, v katerih mora priti do glasovanja o zaupnici vladi, ter predpisane večine (navadna oz. kvalificirana večina). Čim daljši so ti roki, tem večje so lahko možnosti, da bo koalicijska vlada oblikovana pravočasno. Če mandatar, ki ga je predlagal predsednik države, ni izvoljen, lahko nov predlog dajo poslanci, po določenem roku se razpišejo nove volitve. V nekaterih ureditvah mora mandatar, ki mu ne uspe oblikovati vlade, vrniti mandat predsedniku države, ta pa ga zaupa drugi osebi. Tudi v tem primeru je od predse-

dnika odvisno, ali in kdaj bo po neuspehlih poskusih razpisal nove volitve (Italija). Četrta skupina pravil se nanaša na ohranjanje ali menjavo koalicije (navadne nezaupnice ali konstruktivne nezaupnice, zaupnice, vezane na posamezen predlog zakona, proračuna, menjavo sestave vlade itd.). Sem sodijo tudi pravila, ki določajo odstop koalicijske vlade (vračanje mandata predsedniku države, ki ga lahko zaupa novemu kandidatu za sestavo vlade), in razpis novih volitev in novih pravil, ki omogočajo, da se parlament sam razpusti.

Pravila institucionalnega okolja se seveda ne nanašajo samo na oblikovanje koalicijskih vlad, ampak tudi na opozicijo, ki pomeni zrcalno sliko strank koalicije oz. zastopa interese, ki so vrednostno drugačni. Delovanje opozicije je vedno zelo pomembno za obstoj in delovanje koalicijske vlade, saj je opozicija prav tako legitimen del parlamenta. Sestavljena je iz strank, ki jih mandatar ni vključil v koalicijo ali pa so vključitev zavrnile (prevelike programske razlike, potreba po notranji konsolidaciji stranke itd.). Opozicijske stranke se lahko povežejo v nastopu proti vladi, njihovo sodelovanje pa jim daje značaj 'protokoalicije'. Njihova moč je odvisna od različnih resursov (intelektualni potencial, finančna sredstva, dostop do sredstev javnega obveščanja itd.) in še posebej od sposobnosti opravljanja opozicijske vloge (stranke, ki so bile dolgo v opoziciji, se težko privadijo na delovanje v opoziciji). Z namenom povečevanja svoje moči opozicijske stranke včasih oblikujejo tudi 'vlado v senci' (Zajc, 2004: 167). Naloga opozicije je, da neprestano preverja legitimnost obstoja koalicije – poleg kritike njenih konkretnih politik in delovanja vlade uporablja posebna sredstva nadzora, ki lahko privedejo do padca koalicijske vlade. Vendar je vlaganje sredstev nadzora tvegano, saj neuspešno in prepogosto vlaganje lahko pripelje do nasprotnih učinkov. Vse opozicijske stranke tudi niso enako pripravljene nasprotovati vladi oz. jo rušiti za vsako ceno, zlasti če bi prišlo do nepredvidljivih posledic in je negotovo, če bi na volitvah dobile večjo podporo. V posameznih primerih podpirajo vlado (tudi manjšinsko) in glasujejo proti nezaupnici oz. za zaupnico ali pa se glasovanja vzdržijo. Opozicijske stranke, ki v pomembnih zadevah podprejo vlado, je mogoče šteti za dejanske člane koalicije (De Swaan, 1973: 36). Neenotnost opozicije je pogosto razlog, da se vzdržuje koalicijska vlada, ki se v primeru jasnih razmerij odgovornosti ne bi mogla obdržati. Tudi za delovanje opozicije so predvidena posebna pravila, ki zagotavljajo možnost uveljavljanja manjšine nasproti večini (dajejo opoziciji določene prednosti v poslanskih razpravah ali pri postavljanju poslanskih vprašanj, pri zasedbi vodilnih mest v delovnih telesih) ali omogočajo opoziciji uporabo posebnih oblik nadzora, ki so hkrati lahko tudi sredstva rušenja vlade oz. njene zamenjave (vlaganje interpelacij, nezaupnic itd.). Opozicija lahko uporabi tudi druge oblike nasprotovanja vladni koaliciji (vzdržani glasovi, obstrukcije). Uporaba posameznih pravil, ki zagotavlja polno uveljavljanje opozicije, lahko prispeva k odgovornejšemu delovanju koalicijske vlade, lahko pa koalicijsko vlado slabi in pozroči njen padec oz. zamenjavo.

Vsebinska 'notranjih' in zunanjih 'institucionalnih' pravil pomembno določa sestavljanje, delovanje oz. trajanje in predčasno prenehanje koalicijskih vlad, pri čemer so

ta pravila tudi v medsebojnem razmerju – volilna pravila z razdeljevanjem mandatorov, pravila razdeljevanja ministrskih položajev, koalicijski sporazum, zaupnica vladi, menežiranje koalicijske vlade in končno tudi njeno prenehanje z izglasovanjem nezaupnice in izvolitvijo novega mandatarja ali razpisom predčasnih volitev sestavljajo celoto, ki določa uspešnost ali neuspešnost koalicijske vlade pri vodenju politik. Oblikovanje ter delovanje in prenehanje koalicijskih vlad pa se razlikuje glede na to, ali so pravila obnašanja strank in zunanja institucionalna pravila dovolj utrjena.

3. Oblikovanje, trajanje in prenehanje koalicijskih vlad po stopnjah

Oblikovanje, delovanje in končanje vladnih koalicij poteka kot poseben proces, ki ga je mogoče obravnavati in analizirati po posameznih stopnjah.

1. Začetek oblikovanja ali prvo stopnjo pomenijo neformalni pogovori in formalna pogajanja strank z drugimi strankami, ki so lahko tajna ali odprta. Koalicije se lahko oblikujejo pred volitvami, takšne možnosti so večje v razmerah prehoda, ko se nove opozicijske stranke dogovarjajo, da bi skupaj premagale obstoječe sistemske stranke (primer koalicije ‚Demos‘ v Sloveniji, ki je nastopila proti ‚prenovljenim‘ strankam). Politične stranke oz. njihovi voditelji si prizadevajo dobiti čim več pomembnih položajev, ki bi jim omogočili uresničevati njihove želje in rešitve v čim širšem spektru politik. Tako bi si pridobili tudi druge prednosti pred naslednjimi volitvami. Preverja se, kakšni sta dejanska programska bližina in skladnost njihovih ciljev, prav tako pa tudi, kaj lahko stranka prispeva h koaliciji (število poslancev, izkušnje, kadri, ugled v javnosti, zveze z interesnimi skupinami, povezave z nadnacionalnimi centri moči). Prav tako se ugotavlja, kakšna so njena pričakovanja od vstopa v koalicijo, kolikšna je njena verodostojnost in pripravljenost na sporazumevanje in spoštovanje pravil koalicijskega sodelovanja itd. Stranke se razlikujejo glede ‚koalicijskega potenciala‘, to je pripravljenosti povezati se in sodelovati z drugimi strankami. V pogajanjih si vsaka stranka prizadeva, da bi bila politika, za katero se zavzema na posameznih področjih, čim bolj vsebovana v skupni politiki koalicije in da bi se njeni posebni cilji čim bolj odrazili v koalicijski pogodbi (sporazumu). Trajanje pogajanj je odvisno od števila strank, ki naj bi stopile v koalicijo, prav tako pa tudi od njihove programske bližine (sestavljanje koalicij iz strank z različnimi vrednostnimi izhodišči je praviloma dolgotrajnejše). Dolgotrajnejše je tudi pogajanje v primeru, ko mandatar skuša oblikovati koalicijo, ki bi imela močnejšo večino, da je izstop posamezne stranke ne bi mogel ogroziti. Koalicijska pogajanja niso vedno uspešna, saj ne zadostijo nujno vsem pričakovanjem ali propadejo zaradi programskih razlik in nesoglasij ali nespretnosti pogajalcev. V takih primerih pride do novega kroga pogajanj med istimi strankami, isti ali novi mandatar začne pogajanja o vstopu v koalicijo z drugimi strankami. Trajanje pogajanj lahko merimo s številom dni med volitvami in izglasovano zaupnico vladi. Trajanje pogajanj in število pogajalskih krogov lahko pojasnijo uspešnost koalicijske vlade in njeno stabilnost.

2. Sestavljanje oz. oblikovanje koalicij poteka v drugi stopnji na temelju formalnih sporazumov ali pogodb, ki jih sklenejo stranke z nosilno stranko kot enakopravne partnerice ali jih sklene nosilna stranka z vsako partnersko (ali pridruženo) stranko posebej. Koalicijski sporazum, ki je javen ali namenjen le notranji uporabi, je predvsem izraz notranjih razmer v državi – določa skupne cilje in splošno politiko koalicije, ki je odvisna od ideološke usmeritve nosilne stranke in drugih strank, ki se povezujejo. Ideološka različnost strank (razlike v ‘policy’ pristopu) določa stopnjo kompaktnosti te politike. Osnovne razlike med koalicijskimi sporazumi se kažejo običajno glede na: a) delitev nacionalnega dohodka (obseg socialnih transferjev, zaposlovanje in obdavčevanje gospodarstva), b) bolj ali manj avtoritarna oz. libertarna stališča ali način vodenja koalicijske vlade (glede na odnos do družbenih manjšin ali posameznih avtonomnih področij), c) večjo ali manjšo usmerjenost v mednarodno povezovanje in č) bolj ali manj poudarjeno usmeritev v prihodnost in razvoj (glede na delež sredstev za znanost in raziskovanje). Na politike na posameznih področjih bodo vplivale usmeritve strank, ki vodijo posamezna ministrstva. Možni so posamezni drugi vidiki politik, ki jih vnašajo v koalicijo dodatne stranke s poudarki na zaščiti (pravicah) starejših ali mladih, žensk, varstvu okolja, zaščiti življenja itd., ki so v razmerju do splošne politike podrejeni. Koalicijski sporazum ali pogodba je hkrati najbolj zavezujoč dokument, ki določa obnašanje strank, članic koalicije, na podlagi skupnih vrednostnih izhodišč in ciljev ter usmerja notranje življenje v koaliciji (Müller in Strøm, 2000: 18). Na oblikovanje koalicijskih vlad vpliva tudi mednarodno okolje. V postopku oblikovanja italijanskih vlad so se mandatarji do osemdesetih let posvetovali z ameriško administracijo glede možnega vpliva KP Italije v vladi. Tudi v Srbiji so l. 2004 mednarodni dejavniki, zlasti EU, vplivali na oblikovanje bolj ‘proevropske’ koalicije (Goati, 2008: 92).
3. V tej stopnji poteka tudi razdelitev ministrskih položajev sorazmerno z deležem volilne podpore oz. deležem sedežev v parlamentu, lahko pa tudi glede na posebne dogovore med nosilno stranko in drugimi članicami koalicije, posebne interese strank po zasedbi določenih ministrstev itd. Posamezne stranke imajo večji interes za pridobitev posameznih ministrstev, zlasti državotvornih, ali ministrstev, kjer bi lahko glede na svoje cilje najlažje uresničevale svoje politike (ljudske stranke za ministrstvo za kmetijstvo in ribištvo ali za okolje in prostor, krščanskodemokratske za družino, sodstvo, notranje zadeve in vojsko, liberalne za šolstvo, raziskovanje, gospodarstvo in finance, zunanjo politiko, socialdemokratske za delo, socialo). Manjše stranke, ki so pomembne za sestavo koalicijske vlade, pogosto dobijo pomembnejše ministrstvo itd.
4. Tretjo stopnjo pomeni formalni proces oblikovanja vlade, ki se začne z imenovanjem mandatarja za sestavo vlade in se praviloma konča z zaupnico koalicijski vladi v parlamentu oz. njegovem glavnem domu ali z zaprisego vlade pred predsednikom države (Avstrija). Mandatar, ki ga praviloma izbere in imenuje predsednik države,

sestavi vlado in se z njo predstavi v parlamentu, ki ji mora izglasovati zaupnico, da vlada lahko začne delovati. Vendar v nekaterih parlamentarnih ureditvah zaupnica ni posebej potrebna in je nadomeščena z drugimi sredstvi. Ponekod mandatar, ki je na predlog predsednika države izvoljen v parlamentu, predloži predlog članov vlade v imenovanje predsedniku. Ustavna ureditev Slovenije odstopa od obeh modelov, saj je mandatar najprej izvoljen v Državnem zboru, nato pa so izvoljeni (imenovani) še člani vlade. Pri izglasovanju zaupnice imajo lahko velik pomen predpisane večine.

5. Začetek delovanja koalicijskih vlad je naslednja (četrt) stopnja, ki je izredno pomembna, saj se prav v času trajanja vlad lahko uresničuje koalicijska politika oz. implementirajo politike skozi posamezna ministrstva, ki jih vodijo člani vlade. Trajanje (stabilnost) koalicijskih vlad in njihovo prenehanje (konec mandata ali prej) pa sta odvisni ne le od notranjih, ampak tudi od zunanjih dejavnikov. Na vodenje politik vedno bolj vplivajo mednarodne okoliščine kot so gospodarska recesija, terorizem, drugi vplivi globalizacije itd., ki občasno povzročajo splošno nestabilnost. Problemi, s katerimi se srečujejo sodobne koalicijske vlade, so izredno kompleksni in nepredvidljivi (Strøm in Müller, 1999: 5), dogovarjanje znotraj koalicijskih vlad pa je lahko težavno celo v okoliščinah, ki so običajne ali celo optimalne. Koalicijske vlade trajajo praviloma do konca mandata, če je vodenje (menežiranje) koalicije dobro in je koalicija uspešna pri uresničevanju svojih politik oz. se v javnem mnenju kaže podpora vladi. Dokončanje celotnega mandata koalicijske vlade pa je tem verjetnejše, čim bolj je razpad koalicije tvegan zaradi negotovosti strank glede uspeha na prihodnjih volitvah.
6. V času mandata koalicijske vlade lahko pride do njenega preoblikovanja z istimi strankami na podlagi istega ali spremenjenega programa ali s spremenjeno sestavo, kar je odvisno od ustavnih pristojnosti premiera in od njegovih pooblastil kot vodje koalicije (zamenjave ministrov v soglasju s strankami v koaliciji). Na zamenjave lahko vpliva nezadovoljstvo premiera z delovanjem ministra v vladi oz. njegovimi akcijami ali veliko nezadovoljstvo javnosti z delom posameznih ministrstev oz. ministrov, ki zmanjšuje ugled koalicije in bi utegnilo spodbuditi opozicijo k vlaganju interpelacij ali celo k rušenju vlade z vsemi sredstvi. V redkih ustavnih ureditvah pri razrešitvi ministra sodeluje tudi parlament, tako da glasuje o njegovi razrešitvi (slovenska ureditev).
7. Peto stopnjo pomeni prenehanje koalicijske vlade oz. njenega mandata. Koalicijske vlade včasih ne trajajo celoten mandat, to je do prihodnjih volitev, ampak se razpustijo oz. razpadejo zaradi notranjih razlogov kot tudi zaradi okoliščin, ki so izven nadzora nosilne in drugih strank. Verjetnost razpada koalicije in padca vlade raste tako s številom strank v koaliciji kot z 'osebnim koeficientom' – odnosom med voditelji strank, ki sestavljajo koalicijo (Goati, 2008: 92). Razpad je tem verjetnejši, čim večje je znotraj koalicije nestrinjanje glede usmeritev politik, če pride do naglega

upadanja podpore v javnem mnenju, do gospodarskih težav (recesije) ali do ogroženosti države (možnost državljanske vojne). Takšne možnosti so tudi večje, če so koristi od delovanja v koalicijski vladi neenakomerno porazdeljene oz. koalicija deluje kot 'levja združba', v kateri si pozitivne učinke in pridobitve lasti največja stranka (Ogriz, 1926: 219). Koalicijska vlada razpade običajno zaradi izstopa posamezne stranke, ki je ni mogoče nadomestiti z 'rezervno' stranko v opoziciji. Vendar izstop posamezne stranke iz koalicije ne povzroči nujno razpada celotne vlade, ki se utegne spremeniti v manjšinsko koalicijsko vlado, saj jo stranka, ki se sicer ne strinja s politiko nosilne stranke koalicije, lahko še naprej podpira iz opozicije. Včasih tudi opozicija ni dovolj enotna, da bi skušala oblikovati novo koalicijsko vlado. Razpad koalicijske vlade odpre možnost oblikovanja nove koalicije iz drugih strank, predvsem opozicijskih. Nova koalicijska vlada se lahko oblikuje tako, da predsednik države zaupa mandat novemu kandidatu, ali pa je novi mandatar predlagan in izvoljen v parlamentu, sicer pride do novih volitev.

Prenehanje oz. razpad koalicije oz. njene vlade je zelo zapleteno vprašanje, saj ima lahko neugodne posledice za stabilnost političnega sistema v celoti. Možnost razpada ne obstaja samo v primeru neuspehov, ampak tudi uspešnosti. Posamezna, tudi nosilna stranka lahko ocenjuje, da bi na novih predčasnih volitvah dobila večjo podporo in bi v novi koaliciji lahko zamenjala neugodne partnerje, pridobila več ministrskih položajev in povečala svoj vpliv na oblikovanje politik (premier, ki je vodja največje koalicijske stranke, vložil zaupnico vladi, ki jo poslanci namenoma ne izglasujejo). V teh primerih se potrjuje izhodiščna predpostavka, da gre pri koalicijskem povezovanju za strateško obnašanje strank, ki traja, dokler so njegove koristi večje od koristi, ki jih lahko prinese drugačno povezovanje oz. stopanje v drugačne koalicije (ali pa zgolj pridruževanje opoziciji). V običajnih okoliščinah bo koalicijska vlada sicer dokončala svoj mandat in na koncu skušala podati poročilo o svojem delovanju in uspehih na posameznih področjih, ki naj bi strankam članicam oz. celotni koaliciji zagotovil ponoven oz. večji uspeh na volitvah.

4. Raziskovalni pristop

Koalicije so dejansko postale skoraj univerzalni način sodelovanja strank na oblasti. To potrjuje tudi raziskava M. Laverja in N. Schofielda, ki je l. 1990 zajela 218 vlad v 12 državah zahodne Evrope v obdobju 1945–1987 (Laver in Schofield, 1990: 70). Od skupnega števila vlad je bilo kar 90 % koalicijskih. Naraščanje trenda oblikovanja koalicij je potrdila študija K. Strøma in W. Müllerja o koalicijskih sporazumih v trinajstih državah zahodne Evrope do l. 1996 (Strøm in Müller, 1999: 188). Številni politologi, ki so prispevali k proučevanju oblikovanja in delovanja večstrankarskih koalicij oz. vlad, kot so L. C. Dod, V. Bogdanor, A. Lijphard, M. J. Laver, N. Schofield, I. Budge in H. Keman, J.-E. Lane in S. O. Errson, P. Warwick, W. Müller itd., so izhajali iz realnega političnega okolja in upoštevali različnost pogojev in družbenih okoliščin, ki vplivajo na

obnašanje strank na raznih ravneh, še posebej na ravni vlade. Posebej so upoštevali pozicioniranje strank na lestvici levo-desno oz. njihovo idejno bližino in konkretne sistemske značilnosti, kot so način delitve oblasti in volilna pravila z volilnim pragom, prav tako pa tudi pravila oblikovanja vlade, njenega delovanja ali prenehanja. Pri tem so opozarjali, da uporaba ali neuporaba nekaterih institucionalnih pravil in instrumentov, ki jih imajo na voljo tako stranke koalicije kot opozicije, lahko pomembno vpliva na celotno koalicijo oz. koalicijsko vlado.

Na podlagi različnih pristopov k proučevanju koalicij in opravljenih primerjalnih raziskav lahko govorimo o 'integrirani teoriji oblikovanja koalicij', ki vnaša dinamični vidik in upošteva, da so posamezne stopnje oblikovanja koalicije, vključno s pogajanjem in dogovorom o sodelovanju, njenega delovanja in oblikovanja odločitev, prenavljanja in prenehanja med seboj tesno povezane, prav tako kot so povezane s celoto političnih in gospodarskih procesov ali celo mednarodnimi okoliščinami (Druckman, 2008: 479). Izhaja iz predpostavke, da nobene koalicije ali koalicijske vlade, ki se oblikuje po določenih pravilih, ne smemo obravnavati kot povsem ločeno dejanje, nepovezano s predhodnimi koalicijami oz. koalicijskimi ali opozicijskimi izkušnjami. S tega vidika se tudi lažje presoja stabilnost koalicije in možnosti njenega predčasnega prenehanja. S pojasnjevanjem zgodovinske kontinuitete oblikovanja koalicijskih vlad in njihovih posebnosti (uporaba določenih koalicijskih modelov, način delovanja itd.) teorija oblikovanja koalicijskih vlad naredi krog (Budge in Keman, 1990: 61).

Takšna integrirana teorija lažje odgovori na aktualna širša vprašanja, kako izbrani model povezovanja in sodelovanja strank (power sharing) ali stabilnost koalicijske vlade prispeva k družbenemu in gospodarskemu razvoju ter k politični stabilnosti nasploh ter tudi, ali in koliko ta model prispeva k smotrnejšemu prehodu v demokratični politični sistem in h konsolidaciji demokracije. Prav tako lahko prispeva k odgovoru na vprašanja, kateri model oblikovanja koalicij je najboljši odgovor na gospodarsko recesijo, in še posebej, kakšne vrste koalicij lahko pričakujemo v prihodnje v razmerah vedno večjih konfliktov in pritiskov globalizacije – ali trdnjše in bolj centralizirane koalicije z bolj izdelanimi pravili ali pa bolj 'ranljive' nestabilne koalicije itd., ki so pomembne ne le za posamezno sodobno, zlasti novo državo, kot je Slovenija, ampak tudi za širše zveze in povezave držav v nadnacionalnih organizacijah. Vsaka analiza oblikovanja koalicij v nekem prostoru nacionalne države ali komparativna analiza oblikovanja koalicijskih vlad v več državah oz. na širšem geografskem območju s podobnimi zgodovinskimi značilnostmi prispeva k boljšemu razumevanju sodobnih političnih sistemov in njihove dinamike ter k boljšemu poznavanju delovanja moderne demokracije. S tem se širi tudi področje politične znanosti.

Na tej podlagi smo oblikovali hipoteze za komparativno proučevanje oblikovanja, trajanja in prenehanja koalicijskih vlad v državah srednje Evrope:

1. Stranke, ki se pojavljajo v sodobnih družbah, se oblikujejo na linijah glavnih družbenih nasprotij (cleavages), vendar jih lahko razvrstimo na poenostavljeni lestvici

levo-desno, ki ustreza sodobnim političnim sistemom. Ta ostaja upravičena tudi po zatonu velikih ideologij in ideoloških shem, ker gre za označbo temeljne razlike v odnosu do svobode in enakosti ljudi ali libertarnosti političnega sistema (Bobbio, 1995: 21), čeprav je v večini držav mogoče ugotoviti več ‚policy‘ dimenzij (Müller in Strøm, 2000: 8). Stranke za doseganje svojih ciljev razvijajo posebne strategije delovanja in sodelovanja z drugimi strankami. V tem smislu se racionalno povezujejo v praviloma večinske koalicije, katerih cilj je prevzeti izvršilno oblast oz. vlado. Pri tem ima poseben pomen bližina strank oz. programska sorodnost, pa tudi prepričanje o koristnosti povezovanja z drugimi strankami (koalicijski potencial) in izkušnje sodelovanja v prejšnjih koalicijskih vladah.

2. Na oblikovanje koalicij pomembno vplivata volilni sistem in način delitve mandatorov, ki določa število strank v parlamentu in njihovo relativno moč. Vendar pa se oblikovanje, trajanje in končanje koalicij v državah s konsolidiranim strankarskim sistemom (tri, štiri ali pet strank) razlikujejo od oblikovanja v državah z nestalnim (ne dovolj utrjenim) strankarskim sistemom s petimi strankami ali več, v katerem a) stranke spreminjajo svoje pozicije in programe, b) se podpora strankam dokaj spreminja ali se pojavljajo nove stranke in stranke presenečenja in c) imajo stranke različen koalicijski potencial in sposobnost sodelovanja pri oblikovanju. Predpostavljamo, da so se novi strankarski sistemi v postsocialističnih državah vzhodne srednje Evrope po koncu tranzicije in najmanj petih parlamentarnih volitvah dovolj konsolidirali in da so stranke razvile podoben koalicijski potencial kot stranke v zahodni Evropi.
3. Glede na pisana in nepisana pravila, ki določajo, da predsednik države zaupa mandat za sestavo vlade vodji največje stranke, ta praviloma oblikuje minimalno povezano večinsko koalicijo, ki sestavi vlado, ki je sposobna prenesti glasovanje o zaupnici (razen če je ta nadomeščena z drugimi sredstvi). Vanjo praviloma povabi stranke, s katerimi je mogoče oblikovati skupne politike na podlagi sorodnih idejnih izhodišč in skupnih ciljev. S tem se zmanjšujejo tveganja, ki bi jih prinesli idejna (ideološka) različnost in možnost notranjih trenj in razhajanj v vladi, ki bi lahko vodila do njenega predčasnega konca, kar prispeva h krepitvi stabilnosti političnega sistema. Če mandatar koalicije ne more oblikovati (v tem primeru lahko vrne mandat, predsednik države pa ga lahko zaupa drugemu politiku), je verjetno, da bo prišlo do oblikovanja kratkotrajnih koalicij z nestabilnim članstvom, ki jih je težko voditi in upravljati, kar bo lahko vplivalo na stabilnost celotnega političnega sistema.
4. Če mandatarju ne uspe oblikovati večinske koalicije iz strank, ki so idejno in programsko sorodne, lahko povabi v koalicijo tudi dodatno stranko, ki je nujna za oblikovanje koalicijske vlade. Lahko pa povabi še druge stranke in oblikuje ‚mešano‘ koalicijo. Stranke z različnimi političnimi programi so se pripravljene vključiti v tako koalicijo predvsem zaradi pridobivanja moči, prepoznavnosti in političnega prestiža, pa tudi

zaradi privajanja na vladne funkcije (značilno za nekatere nove stranke v nekaterih postkomunističnih državah). Predpostavljamo, da bodo vladne stranke skušale uresničevati svoje posebne politike in sodelovale z drugimi koalicijskimi strankami, le kolikor je to nujno potrebno, ali pa celo podpirale posamezne predloge opozicije. V posebnih okoliščinah velikih pritiskov globalizacije, gospodarske recesije ali krčenja socialne države pa lahko mandatar povabi v koalicijo drugo največjo stranko, ki je idejno in programsko različna, in oblikuje 'veliko' koalicijo, katere naloga je doseči sprejemljiv socialni sporazum, za reforme, ki naj ponovno poženejo gospodarski razvoj.

5. Predpostavljamo, da se poleg večinskih v posebnih primerih oblikujejo tudi manjšinske koalicijske vlade, ki so pogosto le zakonodajna zavezništva, saj mora manjšinska vlada skoraj vsakodnevno iskati podporo med strankami v parlamentu. Ugodne razmere za oblikovanje take koalicije so v razmeroma polariziranem strankarskem sistemu (Von Beyme, 1985: 326) ali v sistemih v katerih se zamisel o koalicijskih vladah ni zakoreninila. K temu lahko prispevajo tudi predolga ali pretežavna koalicijska pogajanja, v katerih posamezne stranke vztrajajo pri svojih programskih načelih kljub možnim prednostim, ki bi jih dobile z vstopom v koalicijo, ali ne odstopajo od svojih ciljev zaradi pričakovanih koristi na naslednjih volitvah (Müller in Strøm, 2000: 212). V tranzicijskih državah stranke pogosteje izražajo zadržanost do nekaterih drugih strank

V našem primerjalnem prikazu oblikovanja koalicij v državah srednje Evrope bomo na podlagi teh hipotez skušali ugotovljati:

- a. zgodovinske in družbene okoliščine, kot so družbena nasprotja, politični razvoj in politična kultura, ter aktualne dejavnike (politična modernizacija in parlamentarizacija, tranzicija, vstopanje v EU, globalizacija), ki vplivajo na oblikovanje strank in njihovo razvrščanje na lestvici levo - desno v državah srednje Evrope (postkomunistične države in države z daljšo parlamentarno tradicijo),
- b. značilnosti političnega in parlamentarnega sistema, ustavne določbe glede razmerja med vlado in parlamentom ter eno- ali dvodomnosti, volilna pravila in število strank, ki vstopajo v parlament,
- c. razmerja moči med strankami in strankarskimi skupinami po vsakih parlamentarnih volitvah,
- d. oblikovanje koalicij in izbiro koalicijskih modelov, pomen koalicijskih sporazumov oz. pogodb o oblikovanju koalicijskih vlad,
- e. stabilnost koalicij oz. koalicijskih vlad, pomen notranjih in 'zunanjih institucionalnih pravil oz. sredstev, ki ohranjajo stabilnost, razloge prenehanja koalicijskih vlad, notranje dejavnike (menežiranje koalicije, strategije strank, uspešnost opozicije itd.) in zunanje dejavnike (mednarodne okoliščine, gospodarska kriza itd.).

Za našo analizo bomo uporabili podatke o volilnih sistemih in rezultatih volitev v nacionalne parlamente držav srednje Evrope, o razmerjih moči med strankami in o oblikovanih koalicijah ter njihovem trajanju. Proučili bomo podatke, ki se nanašajo na 'zunanja' oz. institucionalna pravila, ki določajo vzpostavljanje koalicijskih vlad in njihovo delovanje ter prenehanje (ustavne in zakonske določbe o imenovanju mandatarja, zaupnici ali nezaupnici, razpustu vlade itd.). Uporabili bomo tudi razpoložljive podatke o sestavljanju koalicij ter 'notranjih' pravilih, ki določajo razmerja med članicami koalicije in njihovo sodelovanje ter postavljanje in vodenje (menežiranje) koalicijskih vlad. Na tej podlagi bomo skušali ugotovljati, ali so načini oblikovanja koalicij na geografskem in zgodovinskem območju srednje Evrope postali primerljivi, katere okoliščine so vplivale na njihovo oblikovanje ter koliko so bili posamezni načini oblikovanja koalicij uspešni, oz. koliko so pospeševali razvoj (zlasti tranzicijo in konsolidacijo demokracije) in prispevali k reševanju tradicionalnih in aktualnih nasprotij in konfliktov. Gre za začetno analizo, ki naj osvetli, ali in kako države tega območja v procesih demokratizacije in evropeizacije postajajo primerljivejše z državami z daljšo demokratično tradicijo tudi glede oblikovanja koalicij oz. koalicijskih vlad in njihove stabilnosti in kateri dejavniki k temu prispevajo.

Viri:

- Bernhard, William (2008): Cabinet Collapses and Currency Crashes, *Political Research Quarterly*: Vol. 61, št. 3/2008.
- Beyme, Klaus (1985): *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower.
- Bobbio, Norberto (1995): *Levica in desnica*. Ljubljana: Znanstveno središče.
- Bogdanor, Vernon (1983): *Coalition Government in Western Europe*. London: Heinemann Educational Books.
- Brezovšek, Marjan in drugi (2008): *Upravljaljska sposobnost in koalicijsko povezovanje v slovenskih občinah*. Ljubljana: FDV.
- Budge, Ian in Keman, Hans (1990): *Parties and Democracy – Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. Oxford: Oxford UP.
- De Swaan, Abram (1973): *Coalition Theories and Cabinet Formations: a Study of Formal Theories of Coalition Formation Applied to Nine European Parliaments after 1918*. Amsterdam: Elsevier.
- Druckman, James (2008): *Dynamic Approaches to Studying Parliamentary Coalitions*. *Political Research Quarterly*: Vol. 61, št. 3/2008.
- Goati, Vladimir (2008): *Politične partije in partijski sistemi*. Podgorica: FPN.
- Grad, Franc (2000): *Parlament in vlada*. Ljubljana: UL RS.
- Fink Hafner, Danica (2001): *Evropske stranke in strankarski sistem na ravni EU*. Ljubljana: Založba FDV.
- Igličar, Albin (2004): *Zakonodajni proces z osnovami nomotehnike*. Ljubljana: PF.
- Kitschelt et al. (1999): *Post-Communist Party Systems*. Cambridge: Cambridge UP.